

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsutveckling

Björkarnas stad: En studie av växtmaterial i zon V

The city of birches:
a study of woody plants in the Swedish hardiness zone V

Anneli Jakobsson

Självständigt arbete/Examensarbete 15 hp
Landskapsingenjörsprogrammet
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2011

Björkarnas stad: En studie av växtmaterial i zon V

The city of birches: a study of woody plants in the Swedish hardiness zone V

Anneli Jakobsson

Handledare: Cecilia Öxell, SLU, Institutionen för landskapsutveckling

Examinator: Karin Svensson, SLU, Institutionen för landskapsutveckling

Omfattning: 15hp

Nivå och fördjupning: *Grund C*

Kurstitel: Examensarbete för landskapsingenjörer

Kurskod: EX0361

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Examen: Kandidatexamen

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och år: april 2011

Omslagsbild: Anneli Jakobsson

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Umeå, björk, norrland, arboretum, växtmaterial

Förord

Det här arbetet skrevs inom landskapsingenjörprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, i Alnarp. Arbetet är en C-fördjupning i ämnet landskapsplanering och motsvarade 15 högskolepoäng.

Jag vill tacka min handledare Cecilia Öxell för den positiva feedbacken och för att hon hjälpt mig lugna mina nerver. Vill även tacka Johnny Schimmel och Nina Ingvarsson för att de ställt upp på intervjuer och delat med sig av sina kunskaper, det har varit till en stor hjälp.

Fotografierna i arbetet är tagna av författaren.

Sammanfattning

Sverige har ett varierande klimat genom hela landet och på grund av det varierar även växtmaterialet. Beroende på vilken härdighetszon som man befinner sig i, skiftar även sortimentet bland växterna. I de nordligare zonerna är sortimentet mycket mindre än vad det är i södra Sverige. Genom det här arbetet är tanken att noggrant ta reda på vad det finns för växter i norrland, närmare bestämt Umeå stad i härdighetszonen V. Utifrån det redovisas sedan ett förslag på lignoser som kan berika platsen.

Arbetet har avgränsats genom att fem olika grönområden valdes ut och därefter studerades inom den givna platsen. Studien innefattade inventeringar, intervjuer och besök av referensplats. Utifrån de resultat som har kommit fram så har det getts ett förslag på nio olika lignoser som av olika anledningar passar på platsen. Den givna platsen har också granskats historiskt och geografiskt.

Innehållsförteckning

Inledning	1
<i>Bakgrund.....</i>	<i>1</i>
<i>Syfte.....</i>	<i>1</i>
<i>Avgränsning</i>	<i>1</i>
Metod och material	2
Umeås landskapsstruktur	4
Norrländska förhållanden	5
<i>Snö.....</i>	<i>6</i>
<i>Ljus.....</i>	<i>6</i>
Arboretum norr.....	7
Historia.....	9
<i>Björkarnas stad</i>	<i>9</i>
<i>Grönområden i Umeås centrala delar</i>	<i>10</i>
Döbelns park.....	10
Hagaparken.....	10
Rådhusparken	11
Sjukhusparken	11
Västra kyrkogården	11
Resultat	12
<i>Inventering</i>	<i>12</i>
Döbelns park.....	12
Hagaparken.....	14
Rådhusparken	16
Sjukhusparken	18
Sjukhusparken	18
Västra kyrkogården	20
<i>Förslag på växtmaterial</i>	<i>21</i>
<i>Acer saccharinum</i>	<i>21</i>
<i>Acer platanoides 'Drummondii'</i>	<i>21</i>
<i>Alnus incana 'Laciniata'</i>	<i>22</i>
<i>Betula ermanii</i>	<i>22</i>
<i>Cercidiphyllum japonicum</i>	<i>22</i>
<i>Juglans mandshurica</i>	<i>23</i>
<i>Prunus maackii.....</i>	<i>23</i>
<i>Pterocarya fraxinifolia</i>	<i>24</i>
<i>Quercus rubra</i>	<i>24</i>
Diskussion	25
Källförteckning.....	31
Bilagor	

Inledning

Bakgrund

Som de flesta vet så är Sverige ett avlångt land. Med sina 157 mil från norr till söder innefattar Sverige 14 breddgrader (Lantmäteriet, 2009). Det gör att klimatet varierar genom landet och i Sverige finns därför åtta härdighetszoner.

Vid kontakt med olika människor varierar kunnandet om norrland mycket. Från det att vissa inte tror att det växer på platsen och blir därför förvånade över att det ändå finns så mycket att tillgå. Till de som vet att det finns mycket vegetation men däremot har en väldigt smal inriktning som t.ex. att det mest finns tallskog och björk. Att uppnå ett så stort och brett sortiment av växter som det finns i södra Sverige kommer det nog aldrig finnas i norrland men samtidigt som det finns ett stort utbud i de södra delarna så får man inte glömma att det finns växtmaterial i de nordligare delarna som inte finns i söder samt de som dessutom mår bättre i norr.

Genom det här arbetet finns en förhoppning att öppna upp ögonen för de norrländska möjligheterna inom växtmaterial. Arbetet riktar sig till den femte härdighetszonen och den valda platsen är Umeå. Det som utforskas är den vedartade vegetationen i stadens centrala grönområden.

Anledningen till valet av stad och härdighetszon beror på att jag är uppvuxen i Umeå. Under utbildningen har jag kontinuerligt återvänt och jag har även fått en helt annan syn på Umeå som stad. Jag har insett att jag inte vet så mycket om staden och det är dels därför som jag har valt att inrikta mitt arbete på Umeå. Samtidigt har jag ett stort intresse för växtmaterial, framför allt träd och utifrån det har mitt arbete formats. I samband med utbildningen har jag noterat att de växter som tagits upp främst växer i södra Sverige, vilket för mig har upplevts tråkigt, men samtidigt har det väckt ett intresse för att ta reda på mer om växtmaterialet. Emellanåt har utbildningen tagit upp norrländska förhållanden och efter en föreläsning inom ämnet insåg jag att temat för mitt examensarbete var givet.

Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka vilka lignoser som används i Umeås centrala grönområden och utifrån det ge förslag på fler lämpliga lignoser att berika dessa grönområden med.

Mina frågeställningar är:

- Vad finns det för lignoser i Umeås centrala grönområden?
- Vilka lignoser skulle kunna berika dessa grönområden ytterligare?

Avgränsning

För att minska det geografiska området har jag begränsat mig till Umeå stad och för att minska det ytterligare har fem grönområden valts ut. Vidare avgränsningar som görs är en inriktning på lignoser, där buskar utelämnas.

Definitioner

- Lignoser – växter som har mer eller mindre förvedade ovanjordiska delar samt att växten är flerårig. (Nationalencyklopedin, 2011)
- Exotiska lignoser – vedartade växter som kommer från andra länder; främmande, sällsam, ovanlig. (Nationalencyklopedin, 2011)
- Invintra – när växten förbereder sig för vintern och börjar samla energi. (Sandström, 2009)
- Ringbarka – när djur eller människor skalar av all bark runt stammen på ett träd och kan därmed döda det. (Nationalencyklopedin, 2011)
- Frökälla – information om ett frö och dess ursprung. (Sandström, 2009)

Metod och material

De metoder som har använts till detta arbete är litteraturstudie, inventering och intervju samt ett besök till ett referensobjekt.

Litteraturstudie

Litteraturstudien har delats in i två olika studier. En för att ta reda på historik och rådande förhållanden i staden och en för att utveckla resultatet. Litteraturstudien har utförts genom att leta fram material i böcker och via internet.

Inventering och urval

Inventeringen bygger på det grundläggande materialet som behövdes för att utföra detta arbete. Genom att ta reda på mer om hur grönområdena ser ut idag krävdes en inventering för att få fram ett slutgiltigt resultat. Inventeringen har skett utomhus och till hjälp har det funnits kartor med både utsatt och inte utsatt växtmaterial, kamera och i första hand egen kunskap men även med hjälp av böcker. De grönytor som har inventerats är Döbelns park, Hagaparken, Rådhusparken, Sjukhusparken och Västra kyrkogården. Varje grönområde valdes utifrån varierande anledningar, men en gemensam nämnare är att de alla ligger inom de mest centrala delarna av staden och där mycket folk vistas dagligen.

Döbelns park valdes för det är den äldsta parken i Umeå, men även för att den har blivit något bortglömd. Det är en stor och fin park med möjligheter till promenad, lek och tack vare utomhusscenen musikarrangemang. Vid kontakt med andra människor är det många som känner till parken genom namnet, Döbelns park, men de vet inte riktigt var den ligger.

Nästa park som inventerades var Hagaparken. Den här parken valdes på grund av att den ligger avskilt från de mest centrala delarna av staden men ändå i ett centralt läge samt att det är en väldigt attraktiv park med ett mångfacetterat användande av olika målgrupper. Då parken är avlång, sträcker sig ca 600 m, och följer den bäck som rinner förbi flera kvarter i stadsdelen Haga så utgör den ett perfekt promenadstråk för de boende och det är mycket hundägare som vistas i parken. Den rymmer dessutom två lekplatser för de yngre och har även en lekplats som är anpassad för vuxna.

Rådhusparken fick ingå i arbetet eftersom den utgör en medelpunkt i Umeås stadskärna. Under somrarna sjuder den av liv och det är alltid människor i parken. Folk i alla åldrar kommer hit för att promenera, sola, äta lunch, leka eller för att bara söka skugga och njuta av utsikten. Sjukhusparken är den park som är placerad längst ifrån stadskärnan men som trots det är en viktig del av staden. Även denna park är något bortglömd och den kanske inte uppfyller samma funktion idag som den gjorde då den byggdes. Eftersom den ligger i anslutning till universitetssjukhuset så finns det ett stort rekreativt värde då den kan finnas till för patienter och anhöriga när de behöver en stund i det gröna eller för en chans till att rensa tankarna. Parken upplevs även som något eftersatt och det är en till anledning varför den blev granskad. Det sista grönområdet som inventerades var Västra kyrkogården. Den här kyrkogården är placerad fem minuters promenad utanför den absolut innersta stadskärnan och det är en av de gröna oaserna i staden. Då jag har jobbat på denna plats så utgjorde den ett stort intresse av valet av grönområden, men även för att de besökande talat om att de upplever den som den finaste parken i staden och det i sig säger varför den var värd att ta en extra titt på. Den är dessutom en av de äldsta begravningsplatserna i staden och det är många som inte har några anhöriga på platsen som kommer förbi för en lugn promenad.

I Umeå finns det ett stort antal grönområden och många av dem hade varit intressanta att inventera, men de fem valda grönområdena var de som tilltalade mig mest. De här grönområdena, förutom Rådhusparken, är inte lika allmänt kända i Umeå och jag ville därmed lyfta fram dem ytterligare. De här grönområdena har även olika kvalitéer utifrån vad de har för användningsområden.

Intervju

Inför intervjuerna studerades intervjuteknik och genom det kom jag fram till att använda en öppen riktad intervjuform, det vill säga en intervju som bygger på öppna frågor men de har alla ett gemensamt tema med förväntade svar. (Lantz, 1993) För att lyckas med denna form av intervju så var det några punkter som jag tog till mig mer av än andra. Här är några frågetekniker som jag utgick ifrån när jag skulle formulera frågorna:

1. Varje fråga bör inledas med ett frågeord för att få en bra frågekonstruktion. Som t.ex. vem..? var..? hur..? när..? och på vilket sätt?
 2. Användning av öppna frågor. Dessa frågor kan inte besvaras med ja eller nej och det ger tillfälle för intervjupersonen att utveckla sitt svar.
 3. Användning av slutna frågor. Används när ett specifikt svar krävs men det kan också fungera som inledning till en serie av öppna frågor kring ett tema.
 4. Undvika ledande frågor. Denna typ av frågor styr informationshämtningen på ett negativt sätt.
 5. ”Aktivt lyssnande frågor”. Den här frågetekniken går ut på att det som intervjupersonen sagt sammanfattas och därmed formuleras sammanfattningen som en fråga.
- (Fellinger, 2002)

Jag hittade även några användbara detaljer till förberedelserna av intervjuerna. Som att t.ex. ta reda på varför en intervju utförs, tänka på varför just de personer som ska intervjuas kan tänka sig att ställa upp, vad som är min huvudfråga, att man är ordentligt påläst inom ämnet för att få bra svar och att genom aktivt lyssnande göra den person som intervjuas till huvudperson. (Häger, 2007)

De personer som intervjuades är Johnny Schimmel, föreståndare för Arboretum norr och Nina Ingvarsson, trädansvarig på Umeå kommun.

Besök av referensobjekt

För att få en ytterligare referens till valen av växtmaterial så gjordes ett besök till ett referensobjekt. Referensobjektet är Arboretum norr, som ligger ca 10 km från Umeå, och det är en plats där lignoser bevaras och där nya lignoser införs till de nordligare delarna av Sverige. Genom att göra det här besöket fick jag en bekräftelse på att det växtmaterial som nämns genom arbetet lever och har en bra framgång i Umeå.

Umeås landskapsstruktur

I den södra delen av västerbottens län ligger Umeå. Västerbotten har en medeltemperatur i januari mellan -6° till -15° och under juli är medeltemperaturen mellan 12° till 15°. Årsnederbörden har ett medelvärde på 500-700mm/år.(SMHI, 2009) Vegetationsperioden i västerbotten var år 2009 ca 150 dagar.(SMHI, 2010) Umeå ligger inom den 63:e breddgraden.(Eniro, 2011)

Staden karaktäriseras av flacka morän- och sedimentområden. Den har vida dalgångar och mindre bergshöjder som når runt 130 möh. Landskapet domineras av sura bergarter vilket i sin tur ger liknande växtförsättningar för de näringsfattiga miljöerna i området. Men på några få platser erhålls basiska bergarter som därmed medför bättre förutsättningar för intressanta, ovanliga och mera krävande arter. För cirka 9 500 år sedan avslutades inlandsisens avsmältning och det har i stort präglat landskapet. Moränjordar har formats av isen och är den dominerande jordarten. Med hjälp av inlandsisen har regionen ett utpräglat drumlingslandskap vilket har gett många berg ett utdraget utseende från nordväst till sydost. Mellan dessa berg finns myrar och vattendrag som används vid jordbruk. Jorden består till mesta del av sand och lera. Det mest speciella med landskapet är den pågående landhöjningen. Den uppgår till ca en cm per år och är tydligast ute vid kusten. Stadens omgivning består av flacka skogsbeklädda åsar, förutom i söder där slätterna dominerar. Stadsbebyggelsen skapar i sin tur ett alldeles eget landskap och är den mest framhävande delen. Den övervägande landytan utgörs av bebyggelse och vägar men de gröna ytorna är ett viktigt inslag.(Joelsson, 2004)

En stor del av staden är Umeälven. Den delar staden i två delar, den norra och den södra. Älvens landskap har stora variationer från branta strandslutningar och stup till flacka deltalandskap vid älvmyningen. Älven mynnar ut i Kvarnen ca en mil från Umeå nedströms och det är här som landhöjningen är tydligast. De branta strandslutningarna skapar ett gott mikroklimat som ger många gynnsamma platser för växter och djur och här kan det i synnerhet hittas växter som egentligen härrör från sydligare delar. Längs med älven har det även skapats en del bäckraviner och i dem finns emellanåt gamla unika lövbestånd.(Joelsson, 2004)

Söder om staden finns ett uppodlat slättlandskap som är Sveriges största norr om Uppsala och området består främst av finkorniga jordar såsom lera och mjäla/mo. Tidigare fanns denna typ av landskap till viss del norr om staden men där har byarna och marken vuxit ihop med staden.(Joelsson, 2004)

Den mest dominanta och påtagliga omgivningen i staden är skogen. Eftersom skogsmarkerna är relativt flacka bedrivs det mycket skogsbruk och det gör att det finns väldigt lite gammal skog kvar. I staden dominerar barrskogarna och det är främst tall och gran som växer. I de torra och näringsfattiga markerna är tallen vanligast. De markerna har främst sandiga och grovkorniga jordar. Medan i de mer fuktiga och mer näringsrika markerna växer blandskog som består av gran, tall och lövträd.(Joelsson, 2004)

I de mest centrala delarna ligger staden på en flack älvbrink på ömse sidor om älven och stadskärnan ligger på den norra sidan. Bebyggelsen är låg och de trädplanterade gatorna och alléerna ger staden mycket ljus och en luftig känsla. Just den låga silhuetten och planteringarna är ett kulturhistoriskt särdrag för staden.(Joelsson, 2004)

Norrländska förhållanden

Härdigheten hos en växt beror inte bara på hur många minusgrader den klarar utan även andra faktorer. Det väder som infaller under sommarperioden är minst lika viktig. Om det är en varm och lång sommar har växterna en större möjlighet att samla på sig energi för vintern än om det blir en kall och regnig sommar. Om det dessutom blir en lång höst med en varmare period innan frosten kommer, har växterna mer tid på sig att invintra ordentligt. Samtidigt påverkas växterna givetvis negativt om det blir extremt kallt, men mycket beror på när det blir kallt. Om träden redan har invintrat när kylan kommer så klarar de oftast låga temperaturer, men om kylan kommer i början av en vegetationsperiod eller kanske under sommaren är inte växten förberedd och kan då få köldskador.

I norr är inte klimatet så varierande som det kan vara i mildare områden och det kan till viss del vara räddningen för många växter. Invintringen i norr startar i mitten på augusti och håller på i cirka åtta veckor.(Sandström, 2009)

I norr har det också stor betydelse om man bor vid kusten eller i inlandet. Vid kusten ger havet en högre temperatur än i inlandet, men det behövs bara några mil in i landet för att klimatet ska förändras. När solen börjar värma på våren värms trädskotten upp snabbare än omgivande luft och det gör att svällda knoppar kan synas ganska tidigt. Oftast är det inga problem med vårfrost i samband med knoppsprickningen om det är ett lokalt växtmaterial, eftersom de flesta växter inte börjar arbeta då det är djup tjäle och ett tjockt snötäcke. Om det däremot är ett växtmaterial som inte är anpassat till klimatet kan stora skador uppstå.(Sandström, 2009)

En annan faktor som är viktig i de nordligare trakterna är tillgången på vatten. Genom att det är långa perioder då marken är frusen så krävs det speciellt att vintergröna växter får tillgång på vatten. Eftersom de behåller sitt gröna växtmaterial sker det en avdunstning även då marken fortfarande är frusen och om det pågår utan möjlighet till upptag av vatten kan växten torka ihjäl. När det gäller lövfällande träd är det däremot bättre om de får en torrperiod innan invintringen, för att undvika stående vatten som senare kan frysa till is.(Sandström, 2009) Plantering av träd och buskar i norr ställer på grund av tjälen även större krav på en väl-dränerad jord än i övriga Sverige. Eftersom backen fryser mår växterna därmed sämre i tunga och blöta jordar i norr än vad de gör i söder.(Gustavsson, 2003) På våren kan tjälen istället försöka vattnas bort för att rädda både känsligare lövfällande växter och de vintergröna.(Sandström, 2009)

När växter köps till de kalla zonerna är det idé att använda växter som klarar ytterligare en zon än den som man bor i, för det ger ett säkrare material som även kan klara de riktigt kalla vintrarna och de dåliga somrarna. Trots den anledningen kan det tas in mindre härdigt material, men då kan det behöva bytas ut efter ett missgynnande år. Om det ändå väljs ett mindre härdigt material är det bra om det är ett något större exemplar eftersom de slutar växa tidigare och har en lägre tillväxt. Det är även viktigt att tänka på att zonangivelserna inte alltid stämmer och de är främst en fingervisning om vad som rekommenderas. Trots det stora utbudet i södra Sverige så finns det växtmaterial som utvecklas bättre i norr än i söder.(Sandström, 2009) Ingvarsson¹ ser zonangivelserna som riktlinjer och anser att det är lättare att få träd att överleva om det ska användas som ett parkträd jämfört med om det ska stå i en hårdgjord yta. Vidare använder Ingvarsson sig av Arboretum norr och andra parkförvaltningar för att ta reda på om växtmaterialet fungerar eller inte. Det Ingvarsson tycker är viktigt att tänka på vid plantering av ett träd med låg härdighet är att det hamnar i ett vindskyddat läge med mycket sol. Det får gärna vara söderläge och ståndorten ska vara sandig. Schimmel² ser på samma sätt zonangivelserna som riktlinjer och anser vidare att det är viktigt att utforska materialet utanför zonerna. Genom det arbete Schimmel utför för Arboretumets räkning, nämligen bevarande och utökning av antalet lignoser, upptäcks det ibland att zonangivelserna inte stämmer, men det är bra att de finns till för det ger en anvisning om vad som faktiskt går.

¹ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

² Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

Snö

Snöns betydelse för växterna kan vara både beskyddande och skadande. Genom undersökningar har man kommit fram till att någon centimeter snötäcke minskar kylan i marken i tiotals grader. Det beror på att den fungerar som en isolering och håller därmed en jämn och något högre temperatur än luften. (Carlsson & Lundberg, 1990) Nysnö sägs ha samma isolerande effekt som sågspån vilket innebär att en meter snö gör stor skillnad. (Sandström, 2009) Förutsättningarna för att snö ska fungera som isolering krävs det att den förblir orörd. Det är nämligen den stillastående luften i den lösa snön som isolerar. Om snön packas eller trampas förstörs den isolerande förmågan och istället leder snön kylan ner till backen. Snön är mest värdefull om den kommer innan marken har hunnit frysa åt. (Gustavsson, 2003) Träd och buskar skyddas så högt upp som snötäcket når. Om vårvintern skyddar snötäcket dessutom mot den brännande vårsolen. Genom att solen reflekteras i snön så blir den extra stark och samtidigt som solen blir varm börjar även ljuset komma tillbaka nattetid och tillsammans kan de locka växterna till liv, men då hjälper snötäckets isolering till att hålla dem i dvala. (Sandström, 2009)

Men det finns även nackdelar med snö och en av dem är det tryck som snön kan skapa på träden och buskarnas grenar. Trycket från snön kan lätt knäcka grenarna och till följd uppstår stora fläkningsskador. Ytterligare en nackdel är att gnagare som också föredrar ett värmande snötäcke kan fritt springa under snötäcket och ringbarka träd och buskar. (Carlsson & Lundberg, 1990) För att förhindra fläkning och avbrutna grenar bör grenarna skakas av. (Gustavsson, 2003)

Ljus

Ljuset varierar från norr till söder och det har en stor betydelse. Vilda växter i norr styrs av dagslängden och när det börjar vara ett visst antal mörka timmar per dygn känner växterna att det börjar bli dags för invintring. Vilken dagslängd som växterna är vana vid är beroende av deras genetik. Det medför att det är svårt att flytta växtmaterial långt mellan söder och norr eftersom det har svårt att ändra på sitt ursprungliga förhållande och det är inte bara etablerade plantor som har detta problem. Även frön som har tagits från sydligare orter kan ha svårt att anpassa sig till andra förhållanden. Därför är det mycket viktigt i odlingssammanhang att frökällan är känd och det gäller speciellt de växter som redan har en begränsad härdighet på platsen. (Sandström, 2009)

Arboretum norr

För att förstärka resultatet i arbetet gjordes ett besök till ett referensobjekt. Referensobjektet är Arboretum norr som ligger 10 km från Umeå. Det omfattar ca 20 ha mark och ligger i direkt anslutning till Umeälven. Marken består av en brant sydslutning och en flackare del. På platsen finns det mer än 1400 exotiska lignoser och då är det ca 250 olika arter.(Nilsson, 2007)

Arboretum norr utgör en viktig del när det gäller att bevara, försvara och införa nya lignoser till de nordligare delarna av Sverige. Arboretum norr bildades 1975 och de första planteringarna gjordes 1981. Genom ett samarbete mellan Umeå universitetet, Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå och Umeå kommun så kunde arboretet bildas. Det drivs som en ideell stiftelse utan vinstintresse och det är många andra kommuner, företag och institutioner med norrländsk anknytning som bidrar. Målsättningen för verksamheten är att bevara och bygga ett innehållsrikt arboretum. Det ska fungera som en genbank och försöksplantering men även finnas till för rekreation och studier. Man försöker även bredda urvalet för klimatanpassade lignoser samtidigt som det återinförs gammalt, bortglömt växtmaterial.(Nilsson, 2007)

Eftersom arboretet ligger i en sydslutning anses det ha ett relativt gynnsamt läge. Växterna i sydslutningen får ett varmt och skyddat klimat under sommaren vilket bidrar till en bättre förmåga att utveckla vinterhärdighet. Tack vare att älven ligger så nära kan temperaturen öka något mer och det bidrar till en högre temperatur på hösten med en senare frost och då hinner växterna invintra bättre.(Nilsson, 2007) Schimmel³ anser att arboretet har ett bra mikroklimat och när det planteras in ett växtmaterial med en låg härdighet gäller det att hitta det bästa läget. Finns ett bra läge erhålls då möjligheten att styra platsen för plantering och växtens chans att överleva ökar.

Arboretet har blivit inventerat tre gånger och den sista inventeringen gjordes 1999. Inventeringarna har utförts under sommaren och varje inventering har byggt på det material som funnits från tidigare inventering samt planteringsplaner. Mellan inventeringen 1995 och 1999 var det endast ett fåtal lignoser som försvunnit och det var främst de som såg svaga ut vid den tidigare inventeringen. Anledningen till att ett växtmaterial har dött, beror inte enbart på att de inte klarar klimatet utan det beror även på gnagskador, fel val av växtplats och just i arboretet förekommer ibland erosion och stående vatten på grund av vårflod eller kraftiga regn. Efter inventeringen som skedde 1995 har det planterats in en del nytt material och flertalet av dessa växter har haft en god utveckling. Mellan 2004 och 2006 har det också planterats in en del nytt.(Nilsson, 2007)

När det väljs ut växtmaterial till arboretet talar Schimmel⁴ om att arboretet har en speciell roll. Det ska fungera både som ett lager men samtidigt vara tillgängligt för alla, företag som privat. Samtidigt testas det mycket som eventuellt inte ska kunna växa på platsen och det är en stor del i arbetet med arboretumet. Valet av material grundar sig inte endast på det exotiska och nya utan det är även viktigt att ta in det som finns i Umeå stad men saknas i arboretumet. Schimmel liknar det med att om man kommer till ett nytt land finns det ett lika stort intresse att få se det inhemska växtmaterialet som att se det exotiska, framför allt om växtmaterialet inte är känt sen tidigare och det gäller även i Sverige. Det finns dessutom mycket vildväxande och inhemska arter som inte finns i arboretumet idag. Vilket material och den mängd material som tas in är mycket beroende av ekonomin. Det viktigaste växtmaterialet kan det läggas pengar på för att vara mer säker på att det ska överleva, medan annat material kan komma från kontakter samt att det samlas in frön framåt hösten. En del av materialet drivs upp i växthus eller på en mer skyddad plats för att ge det en lättare uppväxt för att sedan flytta ut det i arboretet när det kan klara av att få det lite kämpigare.

³ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

⁴ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

Arboretet är indelat i sju olika områden: bryggan, kvarnängen, östra Nordamerika, västra Nordamerika, Europa, Östasien och Sibirien.

Bryggan är det första området i arboretet och här finns en informationstavla som härleder besökare vidare. Kvarnängen representerar främst många av de lignoser som är bekanta från villaträdgårdar, men det finns även ovanligare lignoser. Östra Nordamerika, Västra Nordamerika, Europa och Östasien representerar de olika världsdelarna, där Amerika har delats upp i två. Det som skiljer några av områdena åt i arboretet, förutom dess geografiska ursprung, är till viss del topografin. Östra Nordamerika är kuperat och ganska skuggigt. Området är också fuktigt och frodigt på grund av att vatten rinner ner från sluttningen. I det område som representerar Europa är det delvis fuktigt, men med ett torrare parti och slutligen Östasien som är ett smalt och långsträckt område med en hög erosion under vår och försommar. De lignoser som har planterats på arboretet är skyltade med latinskt och svenskt namn samt med utbredning och ursprung.(Nilsson, 2007)

Historia

Björkarnas stad

Under slutet på 1850-talet började ett svagt intresse att spira för att försköna Umeås stadsmiljö och göra den lummigare. Det bidrog till att en trädgårdsförening bildades och i början på 1860-talet hade de planterat flera träd. 1863 fick en lantmätare vid namn A R Hörnell i uppdrag att arbeta fram en ny stadsplan och den fastställdes under 1864. (Eriksson, 2004) 1866 kompletterades stadsplanen med en byggnadsordning, där den bland annat innefattade att gatorna skulle bli 18 m respektive 12 m breda och att lämpligt lövträd skulle planteras med jämna mellanrum i trottoaren. Stadsplanen byggde på ett rutnätsmönster med trädplanterade gator och brandgator. (Olofsson, 1972)

Planen omfattade även en utvidgning av tomtområdet och en sanering av den centrala stadsdelen. Med hjälp av grönskan blev staden därmed brandsäkrare, hälsosammare och vackrare genom att anlägga parker, trädalléer och gröna stråk genom bebyggelsen. Under denna tid arbetades även en byggnadsstadga fram i Sverige. Den fastställdes 1874 och den fick en stor betydelse för byggandet. Framförallt när det gäller att ge utrymme för gröna miljöer i staden som t.ex. esplanader, trädgårdsplaner och planterade förgårdar. Den 25 juni 1888 utbröt det en stor brand i Umeå vilket bidrog till att stadsplanen förändrades något och det var först då som planen fullföljdes.

I planen för planteringarna av lämpligt lövträd blev björk det valda trädslaget och det var inte långt efter det som Umeå fick epitetet "Björkarnas stad". (Eriksson, 2004)

När björk började användas i Umeå var det främst av praktiska skäl och inte av estetiska. Tanken grundade sig på att brandskyddet skulle förbättras kring den då dominerande trähusbebyggelsen. Björkarna användes främst i alléer utmed byggnader och gator.

Vid branden hade det upptäckts att även popplar var ett bra brandskydd, men 1892 beslöts det att björkar skulle användas. Det grundade sig på att björk fungerade bättre i området och de var dessutom ett billigare alternativ. (Umeå kommun, 2008)

När den nya stadsplanen byggdes planterades björkarna i täta rader på båda sidorna av gatan. Under tjugotalet hade dessa björkalléer vuxit sig så täta att det gjordes en gallring av dem för att få in ljus till fastigheterna. I och med denna gallring glömdes praktiskt taget björkarnas värde som brandskydd bort och de fick en mer arkitektonisk och estetisk funktion.

Under den här perioden omvandlades trädplanteringskommittén till björkkommittén med syfte att bevara stadens björkbestånd. Kommittén verkade till år 1967 då ärendena överfördes till hälso- och miljövårdsnämnden.

På den tiden värnades det om stadens björkbestånd men i dag är de mer utsatta av avgaser och förstörelse och den tekniska försörjningen tar liten hänsyn till björkarna. (Umeå kommun, 2008)

Antalet björkar som står i gaturummet uppskattas till ca 10 000 st. Björkarna har blivit en stark karaktär i Umeå stad och de är mest iögonfallande på våren under lövsprickningen. Även biologiskt sett har de ett värde då de erbjuder bostad, sittplats och skydd för fåglarna i staden. (Enetjärn, 2003)

Antalet björkar i gatumiljö har minskat från 3768 st år 1954 till ca 2000 st i dagens läge. På senare år är beståndet på uppgång genom att exploateringsområden och parker planteras med mycket björk. Genom att plantera träd uppnås dessutom effekter som vindskydd, fuktreglering, klimatutjämning och luftrening. (Umeå kommun, 2008)

Grönområden i Umeås centrala delar

Döbelns park

År 1865 fick Umeå stad sin första offentliga park. Den tillkom när landshövding Victor Almqvist upplät en del av residenstomten till allmän promenadplats. I början gick parken under namnet Stadsträdgården men när ett monument restes över general von Döbeln, två år senare, döptes parken om till Döbelns park.(Hanno & Joelsson, 2004)

Innan parken skulle få tillåtelse att byggas krävde regeringen att staden skulle stå för arbetskostnaderna och planteringarna. Parken skulle även hållas i vårdat skick och vara tillgänglig för allmänheten samt att det årligen skulle betalas in en avgift till landshövdingen. En avgift som grundade sig på den inkomst som erhöles vid bärgningen av det gräs som växte på ytan. Först när staden gick med på dessa villkor gav regeringen sitt tillstånd för området att bli Umeås första offentliga park.(Hanno & Joelsson, 2004)

Parken anlades av stadens trädgårdsförening och en utformning i engelsk stil valdes. Den innehöll rabatter, slingrande grusgångar, natursköna bersåer och utsiktsplatser. Växtematerialet som planterades i parken kom med ångbåten Thule från Stockholm den 25 oktober 1865. Materialet var inköpt från Svenska Trädgårdsföreningens Trädskola i Rosendal och de var packade i fem kolli. Det köptes även in björkar från Gävle.(Hanno & Joelsson, 2004)

1888 förstördes större delen av parken i stadsbranden men monumentet över general von Döbeln klarade sig oskadd och 1897 startade ett omfattande restaureringsarbete. Under början på 1900-talet förekom det många musikarrangemang i parken och år 1920 uppfördes en musikpaviljong. Den placerades mitt i parken med ett koppartak och hade en åttkantig form. Den är emellertid riven och idag finns det istället en utomhusscen som tillfördes under 1970-talet. Parken är Umeås äldsta kulturpark/finpark. Den restaurerades på nytt år 1997 med målet att återskapa den ursprungliga karaktären som en kulturpark. Den fick då sju olika parkrum som ska göra den mer mångfacetterad.(Hanno & Joelsson, 2004)

Hagaparken

I en stadsplan som gjordes under 1920-talet avsattes området som parkområde. Tidigare uppfördes en kulvert i det nedre avsnittet i den bäck som rinner genom Östra Hagaparken för att marken skulle kunna användas som tomtmark. Men när området avsattes för parkmark kunde inte tomtplanerna genomföras.(Hanno & Joelsson, 2004)

När parken senare anlades omkring 1945 gjordes den i etapper. Den första delen som byggdes var den östra delen. Dammen som finns i parken hade dock smyckats tidigare genom plantering av träd runt vattnet och användes som branddamm. De andra etapperna utgör västra Hagaparken och djupbäcksparken. Bäckarna har pryts med fyra gångbroar för att binda ihop de olika parkavsnitten.(Hanno & Joelsson, 2004)

Genom åren har parken behållit sin grundstruktur och de förändringar som gjorts är utveckling av lekplatsen samt att nya växter har blivit planterade. År 1990 grävdes bäcken om eftersom den var igenslammad.(Hanno & Joelsson, 2004)

Rådhusparken

I stadsplanen från 1864 fanns en öppen yta till förfogande och parken anlades där år 1896.(Hanno & Joelsson, 2004) Den utformades med slingrande gångar och under sommarhalvåret var det en livlig samlingsplats. (Olofsson, 1972) Planteringarna utfördes 1897 och vid sekelskiftet mellan 1800 till 1900 fanns det 150 träd, 350 buskar och häckar samt 15 stora blomstergrupper.(Hanno & Joelsson, 2004)

Parken är fyrkantig och har en mittaxel som sträcker sig från rådhuset. Utifrån mittaxeln finns anlagda gångar i grus. Träden står fritt placerade i gräsytor. År 1905 beslöts det att ta bort bersåer som blivit satta i parken på grund av att de förstördes eller att det förtärdes alkohol i dem. År 1920 gjordes emellertid en större förändring. Då anlades en fontän i centrum av parken där det tidigare stått en flaggstång. För att kunna anlägga fontänen startades en fontänfond och efter tio år fanns möjligheten att bygga den. Fontänen finns kvar än idag och restaurerades år 2003.(Hanno & Joelsson, 2004)

Sjukhusparken

När det nya sjukhuset var byggt anlades parken, vilket troligen var omkring 1907-08. Parken representerar en kulturpark och den är begränsat överskådlig. Den har en mindre damm i mitten och stora träd samt en pelarsal med gräsmatta. Mellan 1925-1935 skapades en damm i parken som utgör en del av sandbäcken.(Hanno & Joelsson, 2004) Dammen är dessutom isfri under de strängaste vintrarna och det medför att gräsänder övervintrar på platsen. Parken är även en vistelseplats för sjukhusets patienter och anhöriga.(Enetjärn, 2003)

Västra kyrkogården

1784 började kyrkogården användas och låg då i anslutning till stadens första sjukhus och fungerade som en lasarettskyrkogård. Trots det blev den inte anlagd förrän omkring år 1815. Det året fick Umeå ett kungligt brev där staden uppmanades att anlägga kyrkogårdarna utanför staden och genom det blev lasarettskyrkogården stadens kyrkogård.(Hanno & Joelsson, 2004)

År 1838 byggdes ett kapell som senare övergick till att fungera som en förrådsbyggnad år 1885, samtidigt som ett nytt kapell byggdes samma år. Det nya kapellet kom att brinna ner 1944, men byggdes om på nytt. Kyrkogården gjordes under tiden större och 1842 breddades den åt alla håll. En ny bred gång anlades i öst och i norr fylldes det på med jord. År 1882 gjordes ytterligare en utvidgning och denna gång breddades den åt väster och en ny port öppnades. Vid denna utvidgning beslutades det även att en avgift på en krona kvadrataln skulle tas ut för en gravplats.(Hanno & Joelsson, 2004)

När platsen för gravplats valdes var det människans status i samhället under 1800-talet och tidigt 1900-tal som avgjorde var en människa blev begravd. I de södra och östra delarna ligger därför de ”fina” medborgarna. Flera av länets landshövdingar finns begravda på kyrkogården.(Hanno & Joelsson, 2004)

Resultat

Inventering

Döbelns park

Figur 1 Utsiktsplatsen Döbelns park. Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-17

Enligt Hanno & Joelsson (2004) finns det ett intresse att utveckla parken till att återigen bli en park för musikarrangemang och därmed förbättra kontakten med centrumkärnan.

Som är nämnt tidigare i historiken så är det här en kultur/finpark och den innehåller gräsytor och grusgångar. Det finns parksoffor utplacerat och några av de träd som kan hittas i parken är *Betula pendula* vårtbjörk, *Acer platanoides* skogslönn, *Sorbus commixta* 'Dodong' ullungrönn, *Quercus robur* ek och *Ulmus glabra* skogsalm. Parken har även 7 olika parkrum, men i de då rådande vinterförhållandena var det svårt att urskilja. (Hanno & Joelsson, 2004) Bilden ovan är tagen från platsen som benämns som utsiktsplatsen, se figur 1.

Att det är den äldsta parken i staden märks inte speciellt mycket på det växtmaterial som finns. Det är nämligen väldigt ungt och vissa träd ser ut att vara planterat under föregående sommar, 2010, och bland materialet finns en stor variation, se tabell 1.

Tabell 1 Inventeringsresultat för Döbelns park

Döbelns park

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Abies koreana</i>	koreagran	1
<i>Abies lasiocarpa</i>	klippgran, korkgran	6
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	13
<i>Acer tataricum</i>	lönn	1
<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj	2
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	10
<i>Betula pendula</i> 'Rubra'	finsk rödbjörk	2
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	10
<i>Carpinus betulus</i>	avenbok	6
<i>Fagus sylvatica</i>	bok	1
<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	2
<i>Larix sibirica</i>	lärk	7
<i>Malus spp</i>	prydnadsapel	10
<i>Picea pungens</i>	blågran	4
<i>Pinus cembra</i>	cembratall	14
<i>Populus laurifolia</i>	lagerpoppel	7
<i>Populus tremula</i>	asp	1
<i>Prunus sp</i>		1
<i>Prunus padus</i>	hägg	6
<i>Quercus robur</i>	skogsek	5
<i>Quercus rubra</i>	rödek	1
<i>Salix alba var. sericea</i>	silverpil	3
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn	3
<i>Sorbus commixta</i> 'Dodong'	ullungrönn	9
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	13
<i>Tilia europaea</i>	parklind	5
<i>Ulmus glabra</i>	skogsalm	1

Hagaparken

Figur 2 Hagaparken. Foto: Anneli Jakobsson 2011-03-04

När Hagaparken byggdes utformades den till att bli en kulturpark/kvarterspark och det är den än idag. Den består av tre etapper och varje etapp avgränsas av gator och trädplanteringar. Vid dammen finns en plats med sittbänkar, träd, buskar och ett stenparti som är ett område till för vila och avkoppling. Längs med bäcken har det placerats fyra gångbroar som binder samman parken, se figur 2. I parken finns det två lekplatser och i parken finns träd som t.ex. *Acer platanoides* skogslönn, *Populus balsamifera* balsampoppel och *Salix fragilis* 'Bullata' bollpil. (Hanno & Joelsson, 2004)

I framtiden bör vissa delar renoveras såsom dammen och stenpartiet, men det finns även önskemål om att utveckla bäckfåran med mer vegetation och att lyfta in fler sittplatser. Den del av bäcken som idag innesluter en kulvert bör öppnas upp för att återfå en öppen bäck. (Hanno & Joelsson, 2004)

Figur 3 Hagaparken. Foto: Anneli Jakobsson 2011-03-04

Träden i den här parken varierar i åldrarna och det upplevs som att det har skett en regelbunden återplantering i parken. Vid inventeringen av parken påträffades 13 olika släkter och 28 olika arter, vilket innebär att det här är den artrikaste av de parker som har inventerats, se tabell 2. Den har även mycket vintergrönt, se figur 3.

Tabell 2 Inventeringsresultat för Hagaparken

Hagaparken		
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Abies sibirica</i>	pichtagran	1
<i>Acer ginnala</i>	ginnalalönn	7
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	8
<i>Alnus incana</i>	gråal	1
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	85
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	73
<i>Malus spp</i>	prydnadsapel	3
<i>Picea mariana</i>	svartgran	1
<i>Picea omorika</i>	serbgran	3
<i>Picea pungens</i>	blågran	17
<i>Pinus cembra</i>	cembratall	15
<i>Pinus mugo</i>	bergtall	8
<i>Populus balsamifera</i>	balsampoppel	8
<i>Populus tremula</i> 'Erecta'	pelarasp	1
<i>Prunus avium</i>	fågelbär	1
<i>Prunus maackii</i>	näverhägg, gulbarkig hägg	3
<i>Prunus padus</i>	hägg	8
<i>Prunus virginiana</i>	virginiahägg	1
<i>Salix alba</i> var. <i>sericea</i>	silverpil	41
<i>Salix caprea</i>	sälg	2
<i>Salix fragilis</i> 'Bullata'	boltpil, klotpil	24
<i>Salix daphnoides</i>	daggvide	3
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn	6
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel	1
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	6
<i>Tilia europaea</i>	parklind	12
<i>Tilia platyphyllos</i>	bohuslind	1
<i>Ulmus glabra</i>	skogsalm	1

Rådhusparken

Figur 4 Rådhusparken. Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-22

Rådhusparken är en oas mitt i centrum och representerar idag ett ansikte utåt för staden. Den har blivit en symbol för Umeås historia och symboliserar tidsandan efter branden. Parken omgärdas idag av byggnader från första decenniet efter den stora stadsbranden, där rådhuset i norr är den mest utmärkande byggnaden, se figur 4. Parken ligger i en sluttning som sträcker sig ner mot älven. Parkens placering i staden ger en öppen atmosfär till de omgivande byggnaderna och det är en vacker plats att vistas i eller att passera igenom. I parken finns parkbänkar, papperskorgar, lyktstolpar och bland växtmaterialet finns *Acer platanoides* skogslönn, *Aesculus hippocastanum* hästkastanj, *Larix sibirica* sibirisk lärk, *Fraxinus excelsior* ask mm. Många av träden är flera hundra år gamla. (Hanno & Joelsson, 2004)

Framtidsplanerna för parken är främst att bevara och sköta den som en kulturpark/finpark men ett pågående projekt kan medföra en förlängning av rådhusparken.

Vid en eventuell utvidgning skulle parken komma i kontakt med älven och därmed öka parkens upplevelsevärde. Det finns även tankar om vinteraktiviteter och ljussättning.

Det finns inga planer på förändringar av växtmaterialet utan det ska försöka bevaras. Inramningen av parken som idag utgörs av en allé av poppel i söder, björkrader i väst och öst samt en trädrad av lind i norr ska fortsätta vara en helhet och ge rumslighet. De två björkraderna bör dock få ett mera enhetligt uttryck genom att byta ut träd så att de i framtiden har ungefär samma ålder. Grusgångarna i parken ska inte hårdgöras och gångsystemet samt fontänen i parkens mittpunkt ska bevaras. (Hanno & Joelsson, 2004)

Figur 5 Rådhusparken i sommarskrud. Foto: Anneli Jakobsson 2009-07-30

Resultatet av inventeringen visar att det är en ganska liten variation bland trädslagen, endast sju olika släkter och nio arter, se tabell 3. I den här parken är det istället utformningen och placeringen i staden som gör den uppseendeväckande. De gamla träden med ett stort stamomfång och en bred karaktäristisk krona utgör huvuddragen i växtmaterialet och under sommaren är parken rik på grönska, se figur 5.

Tabell 3 Inventeringsresultat för Rådhusparken

Rådhusparken

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	7
<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj	1
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	15
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	7
<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	3
<i>Larix sibirica</i>	sibirisk lärk	3
<i>Populus laurifolia</i>	lagerpoppel	4
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	10
<i>Tilia europaea</i>	parklind	6

Sjukhusparken

Figur 6 Sjukhusparken. Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-16

Parken används som en rekreationspark och kvarterspark men ursprungligen var det en kulturpark. I parken finns grusgångar och idag genomkorsas den av en gång- och cykelväg. Parken är omgiven av byggnader men på grund av de stora träden så döljs de bra av den gröna massan och det finns ingen synlig biltrafik, se figur 6. Det finns träd som t.ex. *Picea abies* gran, *Pinus sylvestris* tall, *Sorbus intermedia* oxel och *Fagus sylvatica* bok, se figur 7. (Hanno & Joelsson, 2004)

Figur 7 Bok i sjukhusparken.
Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-16

I den här parken finns en bred variation av träd. Vid inventeringen påträffades 14 olika släkten och 19 arter. Ett fåtal träd har planterats under de senaste åren, men träden är övervägande gamla. Resultatet av inventeringen visar också att trädslagen antingen finns i enstaka exemplar eller i många, se tabell 4. Det här är även, tillsammans med Hagaparken, den park som har mest vintergrönt material.

Tabell 4 Inventeringsresultat för sjukhusparken

Sjukhusparken		
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Abies concolor</i>	coloradogran	1
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	1
<i>Alnus incana</i>	gråal	1
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	3
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	11
<i>Fagus sylvatica</i>	bok	2
<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	1
<i>Larix sibirica</i>	sibirisk lärk	1
<i>Malus spp</i>	prydnadsapel	3
<i>Malus spp</i>	prydnadsapel	4
<i>Picea abies</i>	gran	9
<i>Pinus cembra</i>	cembratall	3
<i>Pinus sylvestris</i>	tall	17
<i>Prunus padus</i>	hägg	7
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn	7
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel	16
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	1
<i>Tilia europaea</i>	parklind	4
<i>Ulmus glabra</i>	alm	1

Västra kyrkogården

Figur 8 Västra kyrkogården. Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-22

Kyrkogården är omgiven av en låg stenmur med ett vitt staket. Den delas in i olika kvarter genom horisontella och diagonala grusgångar, se figur 8. Kyrkogården har ett grönt och lummigt intryck med en fontän och ett kapell. (Hanno & Joelsson, 2004) 2007 renoverades den mur som omger kyrkogården på grund av att den riskerade att rasa. Renoveringen var beräknad att kosta runt tre miljoner. (Magnusson H, E. 2007) I framtiden är det angeläget att uppmärksamma kyrkogårdarna som viktiga gröna rum då de ofta utnyttjas som park. (Hanno & Joelsson, 2004)

Tabell 5 Inventeringsresultat för Västra kyrkogården

Resultatet av inventeringen visar att det finns åtta olika släkten och 13 olika arter, se tabell 5. De dominerande trädslagen är *Betula pubescens* glasbjörk, *Sorbus aucuparia* rönn och *Tilia europaea* parklind. Under de senaste fem åren har det skett en kontinuerlig återplantering.

Västra kyrkogården		
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	11
<i>Acer ginnala</i>	ginnalalönn	1
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	7
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	41
<i>Populus tremula</i> 'Erecta'	pelarasp	6
<i>Picea abies</i>	gran	1
<i>Prunus maackii</i>	näverhägg, gulbarkig hägg	3
<i>Prunus padus</i>	hägg	1
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn	33
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel	3
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	7
<i>Tilia europaea</i>	parklind	33
<i>Ulmus glabra</i> 'Camperdownii'	hängalm	2

Förslag på växtmaterial

De följande valen av växter bygger på de resultat som har kommit fram utifrån litteraturstudie, intervju och inventering. Hänsyn har tagits till zonangivelser, växternas krav på ståndort och vilken utveckling de har haft i zonen. Enligt Ingvarsson⁵ är det väldigt viktigt att ta hänsyn till och bevara stadsbilden när det gäller val av växtmaterial. När kommunen utför nya planteringar försöker de i första hand återplantera det som stod där från början. För det mesta används säkra kort, men om de ska göra samplanteringar kan de sätta in något nytt och ibland kan enstaka solitärer komma fram. Det är viktigt att det inte blir för mycket nytt eller att förändringarna sker för snabbt eftersom vissa kvarter och platser i staden har ett speciellt landmärke som bidrar till att invånarna är vana vid ett visst växtmaterial, t.ex. alléer och gatustråk planteras alltid om med samma släkte. Idag jobbar Ingvarsson främst med att försvara de träd som finns och ge dem ett värde. Det innebär att inventera de skador som uppstår i samband med snöröjning och byggen och utifrån det göra en dokumentation på vad det kostar att återställa ett träd i samma storlek. Genom att uppnå en förståelse för hur viktiga träd är, inte bara själsligen, utan även ur en ekonomisk aspekt finns förhoppningen att kunna bevara fler träd. Om det som finns idag kan försvaras kommer det i framtiden kanske bli enklare att föra in nytt. Idag finns det en policy inom kommunen som innebär att antalet träd i staden inte ska minska. Det vill säga att det ska återplanteras lika många träd som tas bort och de träd som tas bort är sällan för gamla utan de utgör riskträd. Ett riskträd inbegriper det träd som har rötter, lutar för mycket eller har sprickor som löper längs med stammen.⁶

Acer saccharinum

Acer saccharinum kommer ursprungligen från Nordamerika. Trädet kan bli uppemot 30 meter högt och har en oregelbunden, luftig krona.(Johnson & More, 2006) Det har kraftiga och upprättväxande grenar med långa och mjuka kvistar som ger trädet en lätt hängande känsla. Bladen har en gråsilvrig färg och är mindre och flikigare än den vanliga lönnen *A. platanoides*. (Persson, 2008) Bladen sitter motsatt och har fem djupt inskurna flikar som går mer än halvägs till bladbasen.(Coombes, 2008) Barken är grå och len upp till ca 60 år. Efter det spricker barken upp och får ytliga men tydliga krämgrå skårar. Skotten på grenarna är först gröna och övergår sedan till en rödbrun färg. Knopparna är klart rödgröna och ca 8 mm.(Johnson & More, 2006) Trädet ska beskäras med försiktighet och bör göras på sensommaren/hösten. Det föredrar mullrik jord med gott om vatten, men kan växa bra på tung lerjord. Rekommenderad zon är I-IV. Efter tio år har trädet uppnått en höjd på ungefär fem meter.(Persson, 2008)

Enligt Schimmel⁷ används den här lönnen inte alls i Umeå, men den borde användas och det finns dessutom väldigt fina exemplar i Arboretum norr. I arboretet varierar beståndet både i form och storlek och det är vanligt med dubbla stammar. Några exemplar har en god utveckling och mäter över fem meter.(Nilsson, 2007) Ingvarsson⁸ tycker att det är ett intressant släkte att satsa på men har upplevt problem med hårdigheten och även att träden lätt får sprickor.

Acer platanoides 'Drummondii'

Det här är ett medelstort till stort träd och kan bli upp till 12 meter högt. Trädet har normalt en tät och bred, väl förgrenad krona som ibland är oregelbundet formad.(Houtman, 2004) Växtsättet är något klotformigt och innan den etablerat sig växer den ganska långsamt.(Johnson & More, 2006) Löven är brokiga och varierar mycket i utseende. De unga bladen har ljusgula bladkanter som senare får en krämigt vit färg.(Houtman, 2004) Det vitbrokiga bladverket lyser upp i halvskugga och det är även i halvskugga som trädet trivs bäst. Jorden bör vara väl-dränerad och efter tio år är trädet ca tre till fyra meter.(Persson, 2008) De passar utmärkt i trädgårdar och parker, men kan även fungera som ett

⁵ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

⁶ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

⁷ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

⁸ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

gatutråd. Då den växer kraftfullt passar den därför bättre på större ytor där den får breda ut sig och på så sätt får den ett naturligare växtsätt. Ibland reveterar den till arten, *A. platanoides*, och då måste de grenarna omedelbart tas bort. (Houtman, 2004) Det svenska namnet på det här trädet är vitbrokig lönn och den rekommenderade zonen är I-V(VI).(Rydlinge plantskola, u.å)

Alnus incana 'Laciniata'

Det här trädet passar fint som solitärträd. Trädet har en genomgående stam med något hängande grenar och trädet upplevs ha ett skirt intryck på grund av att bladen är starkt flikiga. Trivs på de flesta jordar men växer sämre på lerjord. Blir sju till åtta meter högt och den rekommenderade zonen är I-VI. (Rydlinge plantskola, u.å)

Den här sorten av al har vid försök microförökats som prydnadsträd i Finland, med anledning av att identifiera hårdiga och värdefulla träd som kan leva i nordligare zoner. Av de träd som granskades så har alla påvisat ett gott resultat och de har stor potential för den nordliga hortikulturen. I experimentet ingick fyra olika orter i Finland varav alla ligger något nordligare än Umeå. Av dessa fyra orter hade den lite svårt att övervintra i den nordligaste, men i övrigt konstaterades inga problem gällande frostsador eller liknande.(Pihlajaniemi, 2007)

Betula ermanii

Det här trädet kommer ursprungligen från nordöstra Asien och Japan. Det passar i större trädgårdar och är ett kraftigt träd som kan bli relativt långlivat för att vara en björk. Höjden uppgår till ca 22 meter.(Johnson & More, 2006) Växtsättet är brett och trädet har en något konaktig form. Barken är vit med tydliga tvärstrimmor. Trädet flagnar mycket och innanför flagningen kommer innerbarken fram som kan ha färgtoner från gräddvit till skär. Unga skott har små och glansiga vårtor. Bladen sitter strödda och är tillspetsade, grovt tandade med en glänsande ovansida.(Coombes, 2008) *B. ermanii* är ofta flerstamigt. Den rekommenderade zonen är I-VII. Den har ganska anspråkslösa krav på jorden och står gärna soligt. Efter tio år kan den vara ca 3,5 meter hög. (Persson, 2008)

Eftersom Umeå är björkarnas stad känns det naturligt att föreslå en björk. Ingvarsson⁹ anser att det skulle vara intressant med en utökning av släktet *Betula*. Inom kommunen har det funnits tankar om en björkpark, där just björkar med varierande arter och sorter kan representeras. Idag finns det en park som ska byggas om som kan komma att bli en björkpark.¹⁰ *Betula ermanii* går även att hitta i Arboretum norr i området Östasien. 1999 fanns det tolv exemplar som var mycket fina.(Nilsson, 2007)

Cercidiphyllum japonicum

Katsura har sitt ursprung i Kina och södra Japan. Växtsättet är något runt och koniskt och det är vanligt med flera stammar. Trädet kan bli uppemot 25 meter och dess bark är ljus brungrå med långa skårar. Den har iögonfallande knoppar, svepande mindre grenar med tätt mellan bladen, även inne i kronan. (Johnson & More, 2006) Bladskivan har formen av ett hjärta. De sitter nästan vinkelrätt mot skaftet. Bladfärgen är grönröd och höstfärgen gult till rödviolett. Blommar med lila blommor på bar kvist innan lövsprickningen. Rekommenderad zon är I-V och efter tio år kan den ha uppnått två till fyra meter.(Persson, 2008) Katsura växer snabbt om den får växa i näringsrik jord med god vattentillgång och i ett vindskyddat läge.(Rydlinge plantskola, u.å) Bladen har en karamelldoft från högsommar och fram till hösten. (Johnson & More, 2006)

Katsura är på frammarsch i de nordligare zonerna. Den finns som E-planta och hårdigheten hos den är bättre än hos andra förekommande katsura, vilket har förhöjt användningen avsevärt.(Rydlinge plantskola, u.å) Schimmel¹¹ tycker bra om katsura och rekommenderade varmt dess släkting *C. magnificum* som även är Schimmels favoritträd. I arboretumet kan båda arterna hittas och sedan

⁹ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

¹⁰ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

¹¹ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

inventeringen som ägde rum 1995 har båda arterna haft en god utveckling.(Nilsson, 2007) Även Ingvarsson¹² tycker att det är ett fint träd och kan tänkas använda det i framtiden.

Juglans mandshurica

Kommer ursprungligen från nordöstra Asien och är ganska vanlig i Europa. Den har en bred form och är vid i växtsättet. Kan bli upp till 20 meter hög. Den har en rosagrå bark med ytliga åsar och bladen har matt gulgröna småblad med långa bladtippor och en ytlig tandning.(Johnson & More, 2006) De sammansatta bladen kan bli en meter långa. Bör planteras som krukodlat för att få en snabbare etablering och efter 10år kan den vara två till fyra meter hög.(Persson, 2008) Trädet tycker om lucker, mullhaltig och fuktig jord. Placeras med fördel i ett soligt och skyddat läge. Rekommenderad till zon V.(Rydlinge plantskola, u.å)

Både Ingvarsson¹³ och Schimmel¹⁴ förespråkar den manchuriska valnöten, men det finns ett stort intresse av att testa fler arter inom släktet och de båda nämner arterna *ailanthifolia* och *regia*. Enligt Ingvarsson finns den manchuriska valnöten i Umeå, men inte i parkerna. Schimmel påpekar att den ofta förekommer som buskform men om den får en plats att sprida ut sig på kan de absolut bli stora.

Prunus maackii

Den här häggen kommer ursprungligen från nordöstra Asien. Den kan bli upp till 18 meter hög och barken är lent guldfärgad till honungsfärgad, med horisontella lenticeller.(Johnson & More, 2006) Det är även ett av de mest värdefulla träden i plantskolorna i norr och de går under namnen näverhägg och gulbarkig hägg. Den har en vackert formad krona och bladverket är skirt och gulgrönt. Det har vita blomklasar och på hösten får den svarta bär. I södra Sverige får den sällan bär eftersom den inte riktigt trivs i det klimatet. Det är ett snabbväxande träd och det kan säkert klara sig ända upp till zon VIII men idag är det rekommenderat till zon VI.(Sandström, 2009) Den har lätt för att etablera sig och trivs på de flesta jordar och vill stå i sol till halvskugga.(Persson, 2008)

Det här trädet används redan i Umeå och det har börjat komma mer och mer, men med tanke på dess stora kvaliteter är det relevant att ta med som ett förslag, se figur 9.

Figur 9 *Prunus maackii*, Arboretum norr. Foto: Anneli Jakobsson 2011-02-27

¹² Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

¹³ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

¹⁴ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

Pterocarya fraxinifolia

Ursprungligen kommer det här trädet från Kaukasus och norra Iran. Det förekommer mycket i stadsparker på grund av dess kraftiga och hållbara växtsätt. Till formen är det ofta flerstammig eller som en bågare med tunga grenar som utgår ifrån en kort samlad trädstam. Ett magnifikt träd och framför allt om det uppnår 35 meter. Barken är gråbrun med väldigt grova åsar som korsar varandra. Den har knoppar som ser ut som blad i miniatyr och de sitter ovanför fjolårets bladårr. Bladen är stjäklösa, överlappande och nedhängande småblad. Bladens ovansida glänser och under huvudnerverna finns det bleka långa och stjärnlika hår. (Johnson & More, 2006) Trädet får vingade frukter i klasar. Skjuter rotskott och skapar på så vis nya träd om de får vara ifred. Växer bra även där det är blött. Kan användas både som solitär och i grupp. Trivs i fuktighetshållande lermull och vill ha sol till halvskugga. Rekommenderad till zon I-IV. (Persson, 2008)

Även det här är ett träd som har börjat figurera i Umeå, åtminstone på plantskolor, men än så länge finns det inget dokumenterat material i varken parkerna eller Arboretum norr. Ingvarsson¹⁵ har kommit i kontakt med det men har inga egna erfarenheter.

Quercus rubra

Härstammar ursprungligen från nordöstra Amerika. I varmare klimat växer den i överflöd. Passar bra i parker, trädgårdar och bryn. Den har en bred, stark form med vida men raka grenar. Kan bli upp till 32 meter. Saknar den ruggade, krokiga formen som många andra arter. Trädet har ett mjukt timmer och utifrån det har de en relativ kort livslängd. Barken är silvergrå, och till en början slät. (Johnson & More, 2006) Kronan är kägelformig som med tiden blir mer välvd. Höstfärgen kan bli röd, gul eller brun. Används som prydnadsträd och till skogsbruk. (Hammond, 2007) Bladen är stora ca 20cm, med varierande grunda flikar och två eller mer tandad bladkant. Blygsamt glänsande ovansida och en matt ljusgrön undersida. De vaknar sent och är gula i ca en vecka. (Johnson & More, 2006) Det växer snabbare än andra ekar och trivs i lätt jord med hög tillgång på vatten, gärna rörligt grundvatten. Klarar sig på näringsfattigare mark och vill stå i sol till halvskugga. Rekommenderad zon I-V (Persson, 2008)

Finns i få exemplar i Umeå, ett har hittats vid inventering, se tabell 1. Schimmel¹⁶ tycker att det är ett intressant träd och anser att det borde användas mer än det gör. Det finns tre exemplar vid Arboretum norr.

¹⁵ Nina Ingvarsson, Umeå kommun, intervju den 14 februari 2011

¹⁶ Johnny Schimmel, Föreståndare Arboretum norr, intervju den 24 februari 2011

Diskussion

När det här arbetet påbörjades var syftet att undersöka vilka lignoser som används i Umeås centrala grönområden och utifrån det ge förslag på fler lämpliga lignoser att berika de grönområdena med. Utifrån syftet valdes därmed fem olika grönområden i Umeå som har olika förankringar i historien och av mig personligen.

Mina frågeställningar var:

- Vad finns det för lignoser i Umeås centrala grönområden?
- Vilka lignoser skulle kunna berika dessa grönområden ytterligare?

Genom arbetet har jag använt mig av olika källor för att ta reda på mina frågeställningar och det har främst varit böcker som använts. Tyvärr har det inte funnits så mycket varierande litteratur utan mycket av materialet har hittats från enstaka källor, men eftersom källorna är tryckta upplevs de som trovärdiga och de har varit ovärderliga för det här arbetet. Eftersom jag har riktat mig till den nordligare delen av Sverige har det gjort att mängden material för litteraturstudien minskat i omfång, men i de böcker som har funnits till hands så har informationen varit omfattande. Vidare har två personer intervjuats och trots att det bara blev två intervjuer så har jag lyckats få fram mycket information som har varit värdefull. Samtidigt innebär det att informationen är något begränsad med tanke på att erfarenheten från t.ex. fyra personer hade vägt tyngre.

I början av arbetet gjordes inventeringar av de olika grönområdena för att ta reda på den första frågeställningen: Vad finns det för lignoser i Umeås centrala grönområden? Den första parken som blev inventerad var Rådhusparken. Det är den minsta parken av de som har inventerats och det var även den enklaste. Den här parken hade lägst variation i både släkten och arter. Det är en kvadratisk park och träden följer till stor del gångarna, vilket underlättade inventeringen. Parken är belägen mitt i staden och oavsett vart du ska inom den centrala fyrkanten så passeras nästan alltid denna park. Den är även väldigt attraktiv sommartid och den utnyttjas av människor i alla åldrar. Medan parken inventerades noterades det att stora delar av träden är mycket gamla och några av dem har fått stödjande konstruktioner i topparna i försök att förhindra fläkning och andra risker. På sina håll finns det yngre växtmaterial men det är övervägande gammalt och med de stödjande konstruktionerna i bakhuvudet så kan man fundera på hur den här parken skulle se ut om allt det gamla materialet skulle behöva bytas ut. De mest karaktäristiska träden i parken är skogslönnarna med stammar som säkert är två meter i diameter och över hundra år gamla. Att byta ut eller berika den här parken med nytt växtmaterial kan vara svårt eftersom den utgör ett landmärke i staden och det känns dessutom som en park som inte har något behov av en berikning när den ändå är så populär. Placeringen i staden och parkens historia bidrar också till att den inte bör förändras för mycket. Däremot skulle det behöva föras in ett yngre växtmaterial av de släkten och arter som redan finns eftersom det idag är mycket gammalt material och på så sätt undvika en tvär övergång mellan ungt och gammalt.

Det andra grönområdet som inventerades var sjukhusparken och det är en helt annan park jämfört med rådhusparken. Den här parken upplevs som bortglömd både av mig själv och även av andra. Jag har passerat den här parken ett otal gånger men har aldrig lagt märke till den utan bara passerat. Dagen som inventeringen utfördes upptäckte jag en snowboardbana i den slänt som finns i parken. Det hade byggts hopp och lagts ut stora plaströr som åkarna ska glida på och det visar att parken fungerar som en rekreationspark även vintertid. Parken har tidigare fått stämpeln av att vara en ankdamm istället för en park, men vid en studie av växtmaterialet upptäcks det att parken har ett högt hortikulturvärde. Den ligger lite i utkanten av den omedelbara stadskärnan men ändå på en plats där det vistas många människor dagligen. På grund av årstiden och snömängden är det svårt att dra några konkreta slutsatser över hur den tas omhand skötselmässigt, men genom att titta på växtmaterialet upplevs det som att den är något eftersatt. Parken är stor och den skulle kunna delas upp i tre delar, slänten, dammen och läkarvillan. Av de här olika delarna så varierar både topografin, växtmaterialet och det skiftar nog även under marken. Innan inventeringen av den här parken hade jag läst att det skulle

finnas två bokar, *Fagus sylvatica*, bakom läkarvillan och det är en av anledningarna till att den blev vald. Oavsett hur vanligt det är med bok i södra Sverige så är det ganska ovanligt att hitta två bokar i Umeå. Vidare är det intressant att de överhuvudtaget finns eftersom de är gamla och det skapar frågan över hur de egentligen kom dit. Nästan alla de andra växterna i den här parken är också gamla. Det växer mossor och lavar på grenarna samt att de är höga och grova i stamomfång. För att se vidare på växtmaterialet och då främst de som står runt läkarvillan påträffas även skogslönn, lärk, ask och alm som är stora och gamla. De finns dessutom bara i ett exemplar och utifrån det dras därför slutsatsen att när det valdes växtmaterial till den här parken så fanns det en tanke bakom, men det kan även vara så att det redan då fanns ett intresse att testa nya arter och på så vis planterades det inte mer än några enstaka exemplar av varje släkte och art. De andra delarna av parken har också speciella drag. Ytorna runt dammen har ungefär det växtmaterial som kan förväntas men jag har aldrig träffat på så mycket oxlar i Umeå, som även de är gamla. Vid slänten är växtmaterialet ganska vardagligt med gran, tall, björk och några enstaka lindar. Sett till vilken typ av park det här är och det faktum att det växer träd som inte förväntas kan det vara en ypperlig plats för att testa nytt växtmaterial. Om något så ovanligt som till och med bok kan överleva, vad mer kan då tänkas trivas och växa på platsen.

Det tredje grönområdet som inspekterades var Döbelns park. Inför inventeringen av den här parken så var förväntningar på växtmaterialet högre än vad de var inför sjukhusparken. Det beror nog på att det är den äldsta i Umeå och trots att det fanns ett brett utbud av släkten och arter så saknades de riktigt stora och gamla exemplaren. Troligtvis togs det bort ganska mycket när den restaurerades 1997, men det är även tråkigt att den känns så öppen. Ursprungligen var förväntningarna att det skulle vara en lummig park med skogskänsla men så blev inte fallet. Det positiva är emellertid att mycket av det yngre växtmaterialet är av ett ovanligare slag och det gör att den här parken skulle passa för en berikning. Tyvärr upplevdes det att många av de yngre och mer ovanliga träden såg medtagna ut. Det kan bero på jorden men även att det är öppet och att de därmed inte får tillräckligt med skydd från t.ex. vind. Med hänsyn till placeringen av parken så kan nog en av de bästa utsikterna över Umeälven erhållas härifrån och trots att den är omringad av bilvägar hörs det ytterst lite buller. Det är en park som har glömts bort och personligen så har jag alltid vetat att den funnits men har aldrig haft behovet av att gå hit. Genom en berikning av växtmaterialet och att det inom framtiden kanske kommer att vara fler evenemang i parken så tror jag att det skulle kunna bli en av de populäraste i staden.

Det fjärde grönområdet som inventerades var västra kyrkogården som i sig egentligen inte är något grönområde och inte heller är någon park, men som på grund av sin utformning ändå uppfyller de krav som kan tänkas ställa på en park. Kyrkogården var också lätt att inventera, mest för att jag har jobbat här och utifrån det tagit reda på vad det växer för träd. Vid en granskning av växtmaterialet så upplevs det som väldigt kyrkogårdsaktigt och det är inte så stor variation bland träden. En kyrkogård skulle vara svår att göra några stora förändringar på och en berikning skulle kanske göra mer skada än nytta, men att införa något enstaka nytt skulle nog varken göra till eller från så länge som det inte blir nytt för ofta. För några år sedan tillkom det två hängalmar som då kändes väldigt speciellt och kanske räcker det med dem som ett nytt tillskott för de närmaste tio åren. Trots att det kan vara svårt att införa nytt växtmaterial på en kyrkogård, har det ändå planterats in mycket under de senaste fem åren och det har främst varit återplantering av sådant som redan finns på platsen. Några speciella detaljer som finns på den här kyrkogården är att nästan alla av de hundraåriga skogslönnarna har gamla metallinfästningar som går genom stammarna och det mest karaktäristiska trädet är en hägg som nästan har en stam lika grov som just de hundraåriga skogslönnarna. Tyvärr är häggen i dåligt skick och kommer att tas bort inom något år.

Det sista och femte grönområdet som studerades var Hagaparken och det är den största parken av alla, eller åtminstone den längsta. Trots att den är lång och sträcker sig igenom cirka tre olika kvarter och dessutom passerar tre bilvägar så upplevs den som ganska enhetlig och det beror nog på att växtmaterialet är detsamma genom hela parken. Det går att se i tabell 2, sett till antalet av t.ex. björk, bollpil och silverpil. Att växtmaterialet till stor del återkommer anser jag inte som någon nackdel och trots det finns det utrymme att införa nytt material så länge som de övergripande dragen får finnas kvar. Om det skulle blandas och ändras för mycket tror jag att känslan av en helhet skulle försvinna och parken skulle kanske kännas uppdelad. I den här parken dök dessutom ett träd upp som har

saknats vid de andra inventeringarna och det är bollpilen, *Salix fragilis* 'Bullata'. Anledningen till att det har saknats grundar sig i att det är något av ett karaktärsträd i sig själv som individ och det är även ett väldigt populärt träd bland villaägare. Det finns runt om i hela Umeå och på sina håll är det överrepresenterat. Det är också ett träd som jag har upplevt som sällsynt i södra Sverige och på så vis är det för mig ett träd som kan förknippas med norrland.

Genom att göra de här inventeringarna har jag lyckats besvara min första frågeställning: Vad finns det för lignoser i Umeås centrala grönområden? Det har jag valt att redovisa genom att göra tabeller med det vetenskapliga namnet, det svenska namnet och hur många det fanns av varje växt. Har även gjort en tabell som redovisar det totalt inventerade materialet, se bilaga 1. Där framgår det även att släktet *Betula* representerar den största delen av individerna och genom det så kan Umeå fortsätta att följa epitet som "Björkarnas stad". Inventeringarna har också bidragit till att jag har fått en insikt om hur beroende växterna är av det som finns runt omkring och genom det har jag noterat hur de olika växterna kan uppträda mellan en park jämfört med en annan. Inventeringen har skett på bar kvist och dessutom i en meter snö och på grund av det har jag stött på lite komplikationer. En av de felkällor som jag kan ha i samband med mina resultat som inte framgår i tabellerna är att det säkert finns fler sorter än vad jag har redovisat för. Som ett exempel så vet jag att det finns ornäsbjörk i Döbelns park och säker i någon fler park, men jag har inte haft den kunskap som krävs för att med säkerhet kunna avgöra det. Ett annat växtmaterial som jag inte lyckats komma fram till vad det är, är prydnadsaplarna. Jag kan med säkerhet säga att det är en prydnadsapel men vilken art eller sort har jag inte lyckats få någon rätsida på. Slutligen finns det en *Prunus* i Döbelns park som inte har fått något artepitet. Det kan vara en *P. maackii*, men det skulle även kunna vara en *P. serrula*, vilket i så fall förtjänar att få en noggrannare bedömning med tanke på att den egentligen inte ska vara härdig.

Min andra frågeställning var: Vilka lignoser skulle kunna berika dessa grönområden ytterligare? För att kunna berika ett grönområde och göra det mer värdefullt och sevärt kan olika faktorer spela in. Ibland kan ett grönområde behöva bli mer tillgängligt eller det kan behöva berikas genom en ny aktivitet och på så sätt anläggs t.ex. en lekplats. I det här arbetet har jag riktat in mig på växtmaterial och för att berika en park med växtmaterial kan det handla om att lyfta in något exotiskt växtslag, men det kan även vara att använda ett växtmaterial som är extra tåligt, har en annorlunda form eller en speciell blomning och en markerande höstfärg. Jag anser också att det är viktigt att växtslaget bidrar till omgivningen och att de som använder grönområdet kan ta del av det på ett positivt sätt. Växtmaterialet ska inte försämra eller förhindra den tidigare funktionen som har funnits på platsen. Idag finns det mycket växtmaterial där ute som är intressant och som skulle gå att lyfta in i zonen, men mycket av det bör testas hemma i trädgården och på försöksstationer innan det ges som förslag till bekanta, kommuner eller parkförvaltningar. Utifrån att ha studerat resultatet från inventeringarna och intervjuerna så har nio starka kandidater blivit utvalda. Gemensamt har de här nio på något sätt förknippats med Umeå eller zon V. För att få fram de här nio förslagen har dessutom några specifika kriterier analyserats. Några av de kriterierna är vilken zon de är härdiga i, vilken jord de föredrar och om de trivs i sol eller skugga. Av de nio kandidaterna är sju av nio härdiga i zonen, varav tre av de sju fungerar i en högre zon än zon V. De två som inte är rekommenderade till zon V är *Acer saccharinum* och *Pterocarya fraxinifolia*. Kraven på jorden varierar däremot något mer mellan de nio förslagen. Fem av de nio träden vill ha en fuktig växtplats varav tre av de fem föredrar en god vattentillgång och fyra av fem föredrar dessutom en mullhaltig jord. Av de övriga träden så har tre av dem anspråkslösa krav på jorden och en av dem, *Acer platanoides* 'Drummondii', föredrar en väl dränerad jord. I bedömningen av kraven på jorden så kan *Acer saccharinum* och *Pterocarya fraxinifolia*, som inte uppfyller härdighetszonen V, växa bra i en lerig jord. Något som de andra inte riktigt klarar av. Det sista kriteriet som analyserades var om de föredrar sol eller halvskugga och resultatet blev att två vill stå soligt, en trivs bäst i halvskugga och sex av de nio kan stå i både sol och halvskugga. Genom att använda de här kriterierna gav det en variation bland förslagen och därigenom hittades träd som täcker in de omväxlingar och krav som en växtplats i olika områden kan ställa på växtmaterialet.

Två av de träd som har föreslagits har påträffats under inventeringen av grönområdena. Det ena trädet är *Prunus maackii*. Anledningen till att det här trädet valdes är på grund av de olika kvaliteterna som det har. Under sommaren har det en skir grönska med väldoftande blommor på våren och framåt

hösten en gul höstfärg och svarta bär. Men den bästa kvalitén är den guldgula stammen som framträder under vinterhalvåret och när vintersolen lyser med sina strålar ser det ut som att hela trädet står i lågor. Naturligtvis finns det även andra faktorer som spelar in och en av de faktorerna är att det är ett snabbväxande träd och det har väldigt små krav på sin växtplats, vilket innebär att det är ett träd som kan användas på platser som det kanske normalt är svårt att hitta växtmaterial till. Det är dock viktigt att tillägga att det behöver mycket ljus och ska i och med det vara försiktig med att ställa det på en skuggig plats. Trädet är idag rekommenderat till zon VI men med tanke på hur bra det verkar trivas så kan det säkert överleva i högre zoner om det får en varm och skyddad plats att växa på. Det andra trädet som påträffades vid inventeringen är *Quercus rubra*, röd ek. Även det här trädet har många kvalitéer och ett som personligen räcker långt är just att det är en ek. Det är inte någon bra anledning, men den är relevant eftersom ek är ett trädslag som många kan relatera till och det är även ett träd som har potential att bli ett av de stora och gamla. Om man tar *Prunus maackii* som exempel så är det ett pionjärträd, vilket innebär att det växer upp för att sedan försvinna och lämna plats åt nästa. Medan en ek växer långsamt och kan bli dubbelt så gammalt som en pionjär. Dock ska det nämnas att just denna ek, *Quercus rubra*, växer snabbare än en skogsek och blir därför inte lika långlivad. Samtidigt som det är en liten nackdel så är det lika mycket en fördel. I stadsparker finns en önskan om att byta ut ett stort träd mot ett annat stort träd och genom att välja ett snabbväxande träd som dessutom blir stort uppnås snabbare ett resultat. Den här eken har även många estetiska kvalitéer förutom att den kan bli stor. Det har stora och något blanka blad som är tjocka och lite läderaktiga. De stora bladen ger även en mjukare karaktär åt trädet som helhet och det ger en känsla av trygghet samt att det är ett träd som kan vara tilltalande för barn. Det får även härliga höstfärger som kan variera från gult till rött och brunt. Trädet skulle också kunna klara sig på lite blötare mark då det trivs när det har en hög tillgång på vatten och framförallt om det är rörligt grundvatten. Eftersom det är rekommenderat till att klara sig upp till zon V så ska det inte vara några större problem med hårdigheten men man kan ändå vara försiktig med var trädet planteras.

Följande två träd påträffades vid besöket av Arboretum norr. Träd nummer ett är *Acer saccharinum*. Det här trädet valdes främst in som ett förslag eftersom föreståndaren för Arboretum norr tyckte att det är ett träd med en fin karaktär och det finns dessutom i Arboretum norr. Under besöket av arboretumet passerades flera exemplar av trädet och alla såg ut att må bra. Just denna vinter har det dessutom varit extremt kallt och det såg inte ut som om det haft någon inverkan. Det är rekommenderat till zon IV, men med tanke på att det växer och utvecklas bra i arboretumet så är det absolut värt att testa. Bör ändå vara beredd på att det kanske inte klarar sig och dessutom tänka på att försöka ge det en skyddad plats att växa på. Trots att trädet kan växa bra på en tung lerjord behöver det inte nödvändigtvis planteras på en sådan jord och främst med tanke på att i zon V fryser marken nästan alltid under vinterhalvåret. Estetiskt kan trädet tillföra mycket till trädgården. Den har ett kraftigt växtsätt men trots det så ser trädet mjukt ut. Bladen är gråsilvriga och i solen kan det skifta i olika nyanser. Det andra trädet som påträffades i arboretumet var *Cercidiphyllum japonicum*. Det här trädet valdes in för att det är ett av mina favoritträd, det finns även i sortimentet hos alla plantskolor och växtbutiker i Umeå. Ett av de finaste exemplaren som jag påträffat finns på en plantskola i Umeå som blev planterat redan 1998. Nu är det säkert fyra meter högt och det finns inga tecken på att det missgynnas. I arboretumet var exemplaren också väldigt fina och även de är närmare fyra meter höga. Det här trädet kan dessutom både användas till samplanteringar och som solitär. Katsura är rekommenderat till zon V och det ställer lite större krav på växtplatsen än t.ex. *Quercus rubra*. Även katsura vill ha en god vattentillgång men den vill ha en mer näringsrik växtplats och det vill inte stå i ett för blåsigtt läge utan den behöver någon form av vindskydd. Men den har även mycket goda kvalitéer och det bästa är att det här trädet alltid kan dra till sig uppmärksamhet oavsett årstid. Under vinterhalvåret framträder knopparna som sitter på kortskott och ger trädet ett något knottrigt uttryck. Framåt våren blommar det på bar kvist och vid en rik blomning kan hela trädet lysa i rödlila. Under sommaren har den sina vackra blad som är hjärtformade med en rundad tandning som ger trädet en mjuk känsla. På hösten kan den få vackra höstnyanser som varierar från gult till vackert rödviolett. Det mest häpnadsväckande med det här trädet är dock att det under vegetationsperioden har ett karamelldoftande bladverk som under hösten ger ifrån sig en stark doft av nybakade kakor på flera meters avstånd.

Följande fyra träd som finns med i förslaget har jag bekantat mig med på skolans marker, men jag har inte träffat på dem i Umeå. De träden är *Acer platanoides* 'Drummondii', *Alnus incana* 'Laciniata', *Betula ermanii* och *Juglans mandshurica*. *Acer platanoides* 'Drummondii' fick jag upp ögonen för vid en föreläsning då ägaren av Rydlinge plantskola, som ligger i Skellefteå, kom och föreläste. Denna lönnsort har många kvalitéer utifrån sitt utseende eftersom den är vitbrokig, vilket gör att den syns oavsett om den står i ett soligt eller ett skuggigt läge. Bäst trivs den i ett halvskuggigt läge och det kan göra den lättare att placera ute i trädgården eller parken än ett träd som vill stå ljust. I ett halvskuggigt läge får den dessutom en mer karaktäristisk brokighet eftersom den kan bli bränd och blek i full sol. Under våren är bladverket starkt ljusgult vilket bidrar till att den väcker uppmärksamhet i det halvskuggiga läget. Den har dessutom en något klotformad krona som är ytterligare en tilltalande kvalité. Via det här arbetet har jag även upptäckt att den finns i sortimentet på en plantskola i Umeå. Den är rekommenderad till zon V, men fungerar även i zon VI om den får ett gynnsamt läge. *Alnus incana* 'Laciniata' upptäcktes också vid föreläsningen och det finns även dokumenterad information som visar att den fungerar i zonen. Den största egenskapen med det här trädet är att den har små krav på sin växtplats, men det ska undvika att planteras på lerig jord. Den har en skir grönskan som uppstår på grund av att trädet har starkt flikiga blad. De flikiga bladen gör att trädet får ett hängande uttryck. Det är rekommenderat till zon VI, men det finns potential till att det skulle kunna klara ännu högre zoner. Genom att använda en frökälla som har ett lokalt ursprung eller från ett jämbördigt klimat, t.ex. från norra Finland, så har den en större chans till att överleva. *Betula ermanii* har jag själv upptäckt genom böcker där det står att den klarar sig ända upp till zon VII och det har fått mig att fundera över varför den inte har uppmärksammats. Den har många fina egenskaper och den främsta är att den flagnar och visar upp sin innerbark som kan skifta i olika färger, vilket skulle uppskattas både på sommaren som på vintern. Jag tror att den kan tillföra mycket som ett tillskott och framför allt i Umeå som ska representera björkarnas stad. Den finns i arboretum norr, men som sagt tidigare så har den inte påträffats i en plantskola eller växtbutik. En annan kvalité med trädet är att bladen är mer tillspetsade än t.ex. *B. pendula*, samt att de är lite grövre och mer läderaktiga som gör att trädet får ett lite hårdare uttryck. De har också en glänsande bladovansida som bidrar till att trädet skimrar i solen. *Juglans mandshurica* har kommit på tal vid föreläsningar, vid mina intervjuer samt att den finns i Arboretum norr. Numera kan den även hittas i plantskolornas sortiment. Det är ett träd som har en stor potential i framtiden och om den får chansen skulle det kunna bli ett av de gamla och stora träden. Som solitär kan det här trädet bli stort och ståtligt och ge en känsla av kraftfullhet. Det beror främst på att de sammansatta bladen kan uppnå en storlek på en meter och genom den ljusgröna kronan ser den lite ut som en palm. Den ska klara sig i zon V, men för att den ska utvecklas väl behöver den en gynnsam plats att växa på. Där den kan breda ut sig utan konkurrens från andra individer. Idag förekommer den tyvärr ofta i buskform.

Det sista och kanske det mest osäkra kortet är *Pterocarya fraxinifolia*. Anledningen till att jag ändå har tagit med det beror på att det är ett vackert träd och det har ett väldigt bra växtsätt. Det är robust och kan bli ett klättrvänligt träd som kan ge glädje åt både stor som liten. Det är ett träd som har stora kvalitéer året om. På vinterhalvåret uppmärksammas barken på stammen som nästan har ett ruttmönster samt de vackra knopparna som ser mer ut som små blad än en knopp. Jag brukar förknippa dem med vingar, vilket även är hur trädets frukt ser ut framåt hösten. Då får den vingade frukter i klasar som hänger ner från grenarna och skapar en känsla av ett draperi. Under sommaren har den en vacker grönska och det är då den ser som mest robust ut. Det här trädet finns det dock ingen dokumentation av och enda gången som jag har träffat på det är på en plantskola i Umeå och då var det inte större än en halv meter, men att det fanns med i sortimentet ger en förhoppning om att det kan komma att dyka upp i en större omfattning i framtiden. Det är trots allt rekommenderat till zon IV och om den får ett bra läge så kan den klara sig.

Bakgrunden till det här arbetet var en förhoppning om att öppna upp ögonen för de norrländska möjligheterna inom växtmaterial. Nu när arbetet är gjort så upplever åtminstone jag att mina egna erfarenheter har förstärkts och jag har lärt känna den gröna sidan av Umeå stad. Förhoppningsvis kan även andra känna att de har blivit lite upplysta. Genom arbetet har jag fått bättre erfarenheter men jag har även fått en bekräftelse på att de tre åren av min utbildning har gett resultat. Under inventeringen och även under sökandet av information har jag fått stor användning av det jag har lärt mig under åren.

Innan jag började med det här arbetet ansåg jag att det inte borde vara så svårt att ta in nytt växtmaterial men efter kontakt med Nina Ingvarsson på kommunen och genom inventeringarna så har jag fått en ökad förståelse för vilka kriterier som styr valet av växtmaterial. Tidigare har jag inte tänkt på att förändringar kan ge konflikter med boende, parkernas arkitektur och den historiska bakgrunden. Under inventeringarna har det uppmärksammats att det finns mycket växtmaterial som är gammalt och det ger en liten oro för hur framtiden kommer att behandla parkerna. Avslutningsvis så kommer det här arbetet att vara ett bra avstamp för att skapa nya erfarenheter och lärdomar. De grönområden som har inventerats kommer även att följas i framtiden och till sommaren kommer de att besökas för att se om inventeringarna gjorts rättvisa.

Källförteckning

- Coombes, A.(2008). *Bonniers naturguider: Träd*. Sverige: Albert Bonniers förlag
- Eniro.(2011). *Umeå*. [Elektronisk] Karta. Tillgänglig: <http://kartor.eniro.se/> [2011-03-16]
- Enetjärn, A.(2003). *Umeå Stadsnatur: En beskrivning av människornas gröna rum och djurens och växternas livsmiljöer i en stad*. Umeå
- Eriksson, K.(2004). Grönskan i Umeå och Vasa ur ett historiskt perspektiv. I kvarkenrådet (ansvarig utgivare). *Parker i Umeå och Vasa*. Vasa: Ykkös-Offset Oy
- Fellinger, Å.(2002). *Intervjuteknik vid urval*. Lund: Studentlitteratur
- Gustavsson, T.(2003). *Den norrländska trädgårdens skötsel*. Tavelsjö: T. Gustavsson
- Hammond, N.(2007). *En guide till träd*. Singapore: Connaught Books
- Hanno K & Joelsson J.(2004) Parker i Umeå. I kvarkenrådet (ansvarig utgivare). *Parker i Umeå och Vasa*. Vasa: Ykkös-Offset Oy
- Houtman, R. (2004). *Variegated trees & shrubs: the illustrated encyclopedia*. Hongkong: Colorcraft Ltd
- Häger, B. (2007). *Intervjuteknik*. Stockholm: Liber AB
- Joelsson, J.(2004) Landskapsstrukturen i Umeå. I kvarkenrådet (ansvarig utgivare). *Parker i Umeå och Vasa*. Vasa: Ykkös-Offset Oy
- Johnson, O & More, D. (2006). *Tree Guide: the most complete field guide to the trees of Britain and Europé*. Hong Kong: Printing express
- Lantmäteriet. (2009). *Visste du om att... -längd och yta*. [Elektronisk] Fakta. Gävle. Tillgänglig: http://www.lantmateriet.se/templates/LMV_Page.aspx?id=2680 [2011-02-02]
- Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur
- Magnusson H, E. (2007). *De gör så att blommorna blommar...* [Elektronisk] Artikel. Umeå: Tidningen Spira. Tillgänglig: <http://www.tidningenspira.se/2007/5/de-goer-saa-att-blommorna-blommar....aspx> [2011-03-08]
- Nationalencyklopedin.(2011). *NE*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ne.se/> [2011-03-22]
- Nilsson, B.(2007). *Växter i Arboretum Norr 2000-2006*. Robertsfors: Stiftelsen i Arboretum norr
- Olofsson, S. (1972). *Umeå stads historia 1888-1972*. Umeå: Tryckeriaktiebolaget city
- Pihlajaniemi, H.(2007). *Successful growth of micropropagated ornamental tree forms in northern Finland*. [Elektronisk] Vetenskaplig artikel. Oulu: University of Oulu (Dendrobiology, 2007, vol. 57, s61-71). Tillgänglig: http://www.idpan.poznan.pl/images/stories/dendrobiology/vol57/57_61_71.pdf [2011-03-15]

Persson, B. (2008). *Blommor och buskar*. Wien: Blommor och buskar förlag KB

Rydlinge plantskola.(u.å). *Prydnadsträd*. Skellefteå. Tillgänglig:
<http://www.rydlingeplantskola.se/index.php?page=vaxter&kategori=1&id=4> [2011-03-15]

Sandström, M. (2009). *Trädgård i kallt klimat*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur

SMHI.(2009). *Västerbottens klimat*. [Elektronisk] Kunskapsbanken. Tillgänglig:
<http://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/vasterbottens-klimat-1.5004> [2011-03-16]

SMHI.(2010). *Klimat, observationer och framtidsscenarier - medelvärden för länet: Västerbottens län*. [Elektronisk] Klimatsammanställning. Tillgänglig:
http://www.smhi.se/sgn0106/leveranser/lansanalysen/pdf/SMHI_klimat_sammanställning_Vasterbottens_lan.pdf [2011-03-16]

Umeå kommun. (2008). *Gatuträd*. [Elektronisk] Fakta. Umeå, samhällsbyggnadskontoret. Tillgänglig:
<http://www.umea.se/umeakommun/byggaboochmiljo/parkerochnatur/parkerochgronnytor/stadstraden/gatuträd.4.183d59c102aa9f06248000469.html> [2011-01-31]

Bilagor

Bilaga 1

Sammanställning av taxa

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	antal
<i>Abies concolor</i>	coloradogran	1
<i>Abies koreana</i>	koreagran	1
<i>Abies lasiocarpa</i>	klippgran, korkgran	6
<i>Abies sibirica</i>	pichtagran	1
<i>Acer ginnala</i>	ginnalalönn	8
<i>Acer platanoides</i>	skogslönn	40
<i>Acer tataricum</i>	lönn	1
<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj	3
<i>Alnus incana</i>	gråal	2
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	120
<i>Betula pendula</i> 'Rubra'	finsk rödbjörk	2
<i>Betula pubescens</i>	glasbjörk	142
<i>Carpinus betulus</i>	avenbok	6
<i>Fagus sylvatica</i>	bok	3
<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	6
<i>Larix sibirica</i>	lärk	11
<i>Malus spp</i>	prydnadsapel	20
<i>Picea abies</i>	gran	10
<i>Picea mariana</i>	svartgran	1
<i>Picea omorika</i>	serbgran	3
<i>Picea pungens</i>	blågran	21
<i>Pinus cembra</i>	cembratall	32
<i>Pinus mugo</i>	bergtall	8
<i>Pinus sylvestris</i>	tall	17
<i>Populus balsamifera</i>	balsampoppel	8
<i>Populus laurifolia</i>	lagerpoppel	11
<i>Populus tremula</i>	asp	1
<i>Populus tremula</i> 'Erecta'	pelarasp	7
<i>Prunus sp</i>		1
<i>Prunus avium</i>	fågelbär	1
<i>Prunus maackii</i>	näverhägg, gulbarkig hägg	6
<i>Prunus padus</i>	hägg	22
<i>Prunus virginiana</i>	virginiahägg	1
<i>Quercus robur</i>	skogsek	5
<i>Quercus rubra</i>	rödek	1
<i>Salix alba</i> 'Sericea'	silverpil	44
<i>Salix caprea</i>	sälg	2
<i>Salix fragilis</i> 'Bullata'	bollpil, klotpil	24
<i>Salix daphnoides</i>	daggvide	3
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn	49
<i>Sorbus commixta</i> 'Dodong'	ullungrönn	9
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel	20
<i>Tilia cordata</i>	skogslind	37
<i>Tilia europeae</i>	parklind	60
<i>Tilia platyphyllos</i>	bohuslind	1
<i>Ulmus glabra</i>	skogsalm	3
<i>Ulmus glabra</i> 'Camperdownii'	hängalm	2